

33

י"ב אב תש"ך
6 באוגוסט 1960
שנה עשירית

לספרות, אמנות ובקורת

אלוף נו"ן

והאמיתות הכלליות, או על מאבק והעפלה, מלחמה ומדינה נבנית — משהו נשאר אהיה מעין החירה מתמדת, באגף דרכים, אל גרעין קיומו של עולם החומר, דרך גילוי הנראים-לעין, בנוף, באדם, במעשים, בדרכה של ההיסטוריה, מעין נסיון לביקורת הגרעין באמצעות האיזמל הדק של השירה, שהוא דק גם מאיזמלם של מדעני-האטום, אך מצוייד ב"חוש ששי" העשוי אולי להגיע אל האמת קרב יותר משלהם, להגיע אל "הדברים-כמות-שהם", אל מהותם הפנימית, אל שורש חוקיות-הניגודים שבהם, אל הגדרתו השירית, החושית — בעולם החומר והעצמים כמו בעולם המוסר והאנשים — הנה המכונה המשותף ל"שירי רעות-הרוח" ו"שירי הנוכחים", ל"שמחת עניים" ול"עיר היונה", ל"שירי מכות מצרים" ול"שיר עשרה אחים". תחילה נראה כאילו כאן מתבטלת הרוח בפני החומר ובפני סודותיו הפנימיים, התבטלות של הערצה, בפני המעשים המדיניים, בפני המלאכות, בפני כל הארצי שהוא בנינם של עולם ושל אומה — אבל תודיכדי גילוי סודותיהם היא מנצחת אותם, וכשהיא שרה אותם, היא עצמה הופכת לחומר מחמרי העולם ומשתעשעת בשמחת נצחונה, כל ההוויות בשירה זו, מופקעות ממקמן ומזמנן, נעשות הוויות פילוסופיות, אידיאליות במובן האפלטוני, "נצחיות" — הרעיה, האב, הבן, הקדר, הברק, האומה — כל אלה יוצאים מגדר פרטיותם, והמקרים או העלילות — ואפילו אלה שבבלאדות או מתחום-היחיד של המשורר — נעשים גי' לויים הצופנים בחובם תשובות על חידות הקיום.

אלא שזוהי שירה, וכיוון שזו שירה, יש בה תחת חומרת רצינותה של הפילוסופיה — שמחת המשחק, התמיהה התמידית, ההומור שבראיית העולם כולו כקריקס-פלאים עליונותם ואופלם של יצרים.

וכיוון שזוהי שירה, הרי כל הגדרה פרוזאית לא תחפוץ אותה, כשם שאין הריבוע עשוי לחפוף את העי' גול, שהרי לא אמרנו דבר עדיין על אלתרמן ה בדאי, ועל בעל-האוב ועל הרואה-בגורל; ולא א'מרנו עדיין דבר על אלתרמן "אוהב היהודים", שהוא תופעה מיוחדת במינה בדורות האחרונים, שכן אין לך גם משורר יהודי אחד בהם שלא נוגע ב"אנטישמיות" כלשהי, והוא יחיד שלא תמצא בשירתו גם נגיף אחד ממחלה זו; על אמירת ה"הן" המרדנית שלו להיטיטוריה היהודית על צלמי פניה השונים; על יחסו למס'חר היהודי, לזהבם של היהודים, ללשונם היהודית והי'עברית, לגיבוריהם ולבוגדים שבהם; ולא אמרנו דבר על כוח-הפרוזה-אי-קן שבו, שאין כמותו בין המ'שוררים, בתיאור המצומצם, חד הקיום, הדרמטי, של דמות או מצב (ראה למשל "ילודי אשה", "עיר חד'שה", "תחנת הרים", "המדקדק", או הבלאדות); ולא אמרנו דבר על משורר הפרורים הישנים והערים הח'דשות, המערב בין הבריות והמעשים; ולא אמרנו דבר... אבל כנראה שלהגדרה ממצה של שירה זו, אין לנו אלא לייחל לשיר נוסף, בן עשר או שתים-עשרה שורות, בסידרת "שירי נוכחים", ששמו יהיה "שירת נו"ן".

נו"ן שנה "אינן הולכות ברגל" אבל יותר ממחצית שנותיו של נ. א. הלכו ברגל דווקא, כך רואים אנו אותה, את אל"ף נו"ן, את נתן א., את נתן אלתרמן: לא יושב על ההר ומנצה בידי על המערכה, לא עומד כמוכיה בשער, לא ספון בטרקלין, ואף לא מת'בודד בעליית-הגג, אלא הולך ברגל עם המחנה, בכל מסעותיו המאבקים והמיוזעים, בנדודיו, בכיבושיו, בהתנחלותו, לא מורם מעם, כמשורר הנושא זר'דפנה, אלא מהלך אתו ואבק צערו מכסה אתו בין נושאי-הכלים, כלי-המלחמה וכלי-המלאכה, הוא התופס כלי-נגן, וכלוי, או טרובאדור, הוא מנגן בעקבי המסע והשיריות, שר שבחי הדרך, המראות, הנופים, העצמים, האנשים, החכמות וההבלים, שמהותיהן ועצבונן של נפש יחיד ונפש עם, למען למד דעת ולמען הסיח'דעת, מעודד, משמח, מהתל, מעיר קינה, לעתים הוא מחליף את התיבה המזמרת בתיבת-הקסמים והמנגן הופך לאשף, במאמרי-פה, במשיכת-יד, הוא מעלה עולמות צבעוניים של גוזמה ודמיון, יפים מכל מה שראתה הדרך, מפליאים בהפכיהם, לעתים בשעות חנייה, או בשעות לינה, יושב הוא מוקף תשעה אחים או קהל רעים, ואז מיתרים אחרים מתנגנים בידו, על מיסתוריהם של האהבה והמוות, על בכיו של האב המך ועל דמעת החפוס מחטא, הא קס ומוסיף ללכת, וחלקו בנצחונות אינו קטן משל כל אותי-החרב או חוטבי העצים ונושאי-המים.

כבר בכך הוא דם מדמו של הזמן הזה, שאוזניו חרשות לפאתוס כמו לבכייה, ואשר לגביו כתר-הזהב של "משורר לאומי" הוא כבד מדי וזר-הפרחים של "משורר עממי" — קל מדי, אמנות זו, של נתן אל-תרמן, כמו ירדה אל בין האומנים, כדי לתת להם את יופיה, ברקה ודקותה וליטול מהם את חמריהם, בין כך ובין כך, החזירה ליושנה את המזיגה העתיקה שבין אמנות לאומנות ובין חכמת-הרוח וחכמת-המעשה.

אבל כל הגדרה חד-משמעית של שירה זו, דינה להתנפץ אל היפוכה, או אל עוצמתה וריבוי-פניה של השירה, כמו נושאייה, כך גם היא עצמה, יש בה ניגודים ואחדות-הניגודים, היא-והיפוכה והיא-היא בהיבש'עה, ותמיד מעמידה את קוראיה בפני "הידת הכוח והי'דת האומן": הנה היא קלת-דעת, לוליינית בקרקס, ער'שה בלהטים, כל חפצה, כמדומה, לשעשע, לשמח לב'אנשים, כבמשתה-היין, — ובהיבשעה מרים החרוז הקל שלה, המטופף במשובה, את הכבדים שבמשאות חכמת-החיים; הנה היא שרה על גורל סומא, מצעק מעפר, של אהבת איש לרעייתו, ולפתע היא פורצת את כלאה כשבויה, ונעשית שליחת גורלו של עם נצור, קוראת על נקם, בגידה ומחתרת; הנה היא "שירת העת", המ'ספרת על עלילות נודעות, ובהיבשעה כל גרגר-עפר שלה מחזיק צלמי-פנים שמעבר לכל עת; הנה היא סיי'פור, ובהיבשעה משל; הנה היא הגדרה בלבד, ובהי'בשעה תהייה על סוד לא-נפתר.

ובכל זאת אחת, בכל זאת — בין שהיא שרה על הגשם, הברק, העננים, האהובה, בין שהיא שרה על הפרוור, על הרוכלים, על האומנים, על פלאי-העולם